

ВИДАТНІ ХУДОЖНИКИ-ПЕДАГОГИ ГАЛИЧИНИ

Успішний розвиток художньої освіти України передбачає ґрунтовне вивчення напрацювань видатних художників-педагогів Галичини. Питання художньої освіти Галичини в мистецтвознавчому аспекті досліджували Л. Волошин, О. Нога, Р. Шмагало, Р. Яців та інші мистецтвознавці. Проте мистецтвознавчий аспект цього питання не охопив педагогічну та просвітницьку діяльність галицьких художників, творчі здобутки яких сприяли розвитку та становленню професійної художньої освіти регіону. Отже, мета цієї статті полягає в аналізі художньо-педагогічних напрацювань видатних митців Галичини.

Авторська педагогічна концепція мистецького навчання молоді випускника Краківської академії мистецтв, видатного художника Олекси Харлампійовича Новаківського (1872–1935) полягала в академічному трактуванні вивчення художніх дисциплін і традицій національної та світової культури, а також у використанні методу індивідуальної роботи педагога з учнями. Школа живопису О. Новаківського (1923–1935), яка діяла у Львові, характеризувалася кваліфікованим педагогічним складом і забезпечувала українську молодь ґрунтовною вищою мистецькою освітою. Художник-педагог О. Новаківський надавав неабиякого значення викладанню рисунку, живопису, композиції, народного мистецтва; щоденній праці над собою, яка сприяє самовдосконаленню; вмінню аналізувати зображене; індивідуальній формі контролю; пленерним студіям на Гуцульщині; щорічним звітним виставкам студентських робіт; бесідам з історії мистецтва тощо. Вихованці школи О. Новаківського, зростаючи в такому середовищі, вступали до різноманітних мистецьких об'єднань (ГДУМ, АНУМ, УТПМ, ЗУМО), гуртка «Руб» [19] тощо. З нагоди десятиліття школи учні закладу під керівництвом Б. Антонича власними силами видали літературно-мистецький альманах «Карби» [1, с. 2–6].

Художник О. Новаківський був прикладом для наслідування. Так, серія його творів у галузі давньоукраїнського іконопису була гідно трактована у творчості деяких його учнів, серед яких — С. Гординський, В. Дядинок, О. Козакевич, В. Сениця, М. Левицький та інші [5, с. 35]. Митець був добрим портретистом, умів передати психологію людини, символіку деталей, гла та освітлення (портрети Г. Голубовської («Весна»), доктора Курівця, Л. Федорович-Малицької, О. Барвінського; композиції «Довбуш — володар гір», «Ярослав Осмомисл» та ін.) [4, с. 2]. На думку мистецтвознавців, О. Новаківський був виразником прогресивних духовно-творчих процесів, пов'язаних з новою естетикою модерну (сецесії), символізму, неоромантизму та експресіонізму [3, с. 18–20]. У своїх творах він висвітлював нову філософську тематику — мотиви філософської рефлексії з приводу життя та смерті, сенсу людського існування («У задумі»); настрої екзистенційної тривоги («Русалка», «Дві баби роздумують над смертю»); шопенгауєрівські мотиви звільнення злету творчого Духа над світом терпінь і смерті («Визволення»); роздуми над драмою творчої особистості («Автопортрет з квіткою», «Мойсей») тощо [3, с. 18–20].

Отже, малярська школа О. Новаківського мала важливе значення для розвитку національної художньої освіти Галичини академічного напрямку. Це був перший в Галичині навчальний заклад національного спрямування, який здійснював підготовку кваліфікованих українських митців та художників-педагогів, що продовжували традиції художньої

освіти Галичини в Україні та світі. Нині з творами митця та з архівними матеріалами, дотичними до його творчої та викладацької діяльності, можна ознайомитися у Художньо-меморіальному музеї Олексія Новаківського (філії Національного музею у Львові).

Талановиті митці, художники-педагоги сестри Олена Львівна (1877–1967) та Ольга Львівна (1873–1940) Кульчицькі початкову мистецьку освіту здобули у Львівській художньо-промисловій школі [16, с. 110–121]. Згодом Олена продовжила навчання у приватній художній школі С. Качор-Батовського (Львів, 1903) та на «загальному» факультеті Вищої художньо-промислової школи Віденської академії мистецтв (1903–1908) [6, с. 3–5]. У Віденській художньо-промисловій школі вищого типу О. Кульчицька захистила дипломну роботу на тему «Сучасне навчання рисунку, як засіб мистецької освіти» [9, с. 261]. По закінченні навчання, на основі поданого до Шкільної Ради прохання, О. Кульчицька отримала посаду вчителя рисунку у Львові, де розробила авторську методику викладання рисунку.

З архівних джерел довідуємося, що 31 березня 1909-го О. Кульчицька отримала посади вчительки рисунку Державної вчительської семінарії у Перемишлі, а також доцента рисунку у Ліцеї Королеви Ядвіги, де викладала у других-четвертих класах; вона також працювала в Чоловічій гімназії та в Українському інституті для дівчат у Перемишлі. Шкільна Рада уповноважила Олену Кульчицьку проводити курси для вчителів Перемиського округу. Її сестра, Ольга Кульчицька, у цей період працювала вчителькою ручних робіт в Українській жіночій гімназії м. Перемишля.

Художньо-педагогічна та громадянська діяльність Олени Кульчицької представлена архівними документами, рукописами та спогадами учнів. О. Кульчицька надавала неабиякого значення рисункам як навчальному предмету у гімназіях краю. Про це ми дізнаємося з її рукопису «Користь з науки рисунків у дітей». Авторська мистецька школа О. Кульчицької була заснована на ґрунтовному вивченні національного мистецтва та засвоєнні різних мистецьких технік. Завдання художника-педагога вона вбачала у допомозі дітям фаховими вказівками, а також у наданні дисципліни вивчення рисунку статусу обов'язкового предмета у навчальних закладах Галичини. Мету предмета вона розуміла в якості розвитку в учнів окоміра, інтелекту (через самостійну інтерпретацію спостережень), естетичних почуттів, уміння спостерігати, бажання вивчати мистецьку спадщину українського народу. «Уміння бачити» викладач тлумачила в якості необхідності виховання у дітей любові до краси рідного краю, пізнання своєї культури. У статті «Молодіж і краєзнавство» О. Кульчицька закликала педагогів проводити краєзнавчі екскурсії, відвідувати музеї, вивчати народне мистецтво. Досвідчений педагог, вона започаткувала виконання дітьми рисунків-спогадів про різдвяні й великодні обряди, пошуки зразків мистецьких творів для музеїв, пленерне малювання.

Приміщення учительської семінарії у м. Перемишлі О. Кульчицька прикрашала у національному дусі, використовуючи власні ліногравюри та ксилографії, — портрети видатних українських діячів; проводила заняття українською мовою; опікувалася незаможними вихованцями та ученицями-сиротами. Ще за життя Олена Кульчицька склала заповіт, у якому зазначала, що у випадку її смерті з продажу речей, які мали матеріальну вартість також і мистецьких творів, запровадити дві стипендії для української «студіюючої» молоді: імені роду Ручка-Кульчицьких та Ольги Кульчицької [8, с. 127–130]. З проданих картин до 1913-го (3000 корон), Олена створила фонд допомоги молодим художникам, який назвала іменем свого батька. Свою творчу спадщину О. Кульчицька заповіла Львівському музею українського мистецтва.

Педагог О. Кульчицька була зразком людини з витонченим художнім смаком; вона пропагувала національний стиль в одязі, прикрасах, інтер'єрі власного житла тощо. Художниця щиро ділилася зі своїми учнями мистецькими доробками, техніками виготовлення одягу, прикрас, килимів; проводила бесіди на теми гуманізму, словності, толерантності, патріотизму, економічного мислення.

Художник-педагог О. Кульчицька займалася просвітницькою діяльністю, входила до складу товариств «Просвіта», «Рідна школа», «Союз українок», була делегаткою численних з'їздів українських музеологів. Сестри Кульчицькі заснували у м. Перемишль етнографічний музей «Стривігор», започаткували «Вечір народної ноші». Олена Кульчицька склала альбом із 73-х таблиць і збрала понад 1500 зразків народних вишивок, а також більше ніж 150 писанок [12, с. 138–139]. Ретельно вивчаючи народне мистецтво, художниця не лише створювала мотиви композицій, але й разом із своєю сестрою виткала близько 80-ти килимів.

Педагог Олена Кульчицька була багатограним митцем; вона працювала у різних художніх техніках і була автором деяких інноваційних тем в українському мистецтві. У творчому доробку О. Кульчицької були роботи, виконані у багатьох жанрах: портрет, побутові картини; твори міфологічної, біблійної та антивоєнної тематики; сюжети з історії та побуту Галичини, а через неї — теми зв'язків людини з рідною землею. Пейзажному жанру в її виконанні притаманні «ознаки поетико-філософського розуму про велич життя» [25, с. 29]. Олена Кульчицька розуміла, що правильне виховання молодого покоління залежить від добрих книг. Тому вона ілюструвала казки та оповідання, журнал «Світ дитини», підручник для першого класу «Перша читанка» тощо. Протягом 1918–1920-го вийшли друком у її оформленні 35 випусків із серії «Нашим найменшим» і «Читаночки української дитини» за редакцією А. Крушельницького [24].

Творчість Олени Кульчицької була поцінована за життя художниці. Вона — Заслужений діяч мистецтв УРСР (1945), професор кафедри книжкової графіки Українського поліграфічного інституту ім. І. Федорова (Львів, 1948), член-кореспондент Академії архітектури УРСР (1950), Народний художник УРСР (1956). Олена Львівна двічі обиралася депутатом Верховної Ради УРСР, була нагороджена орденами «Знак Пошани» та Трудового Червоного Прапора, державною премією УРСР ім. Т. Шевченка (1967).

Старша сестра Олени, Ольга Кульчицька, не отримала спеціальної художньої освіти, проте досконало володіла різними техніками виготовлення гуцульських килимів. Вона також займалася вихованням дітей з незаможних родин, проводила «Курси крою і шиття для сільських жінок та дівчат», «Курси для неграмотних», працювала у першій кооперативній галантерейній крамниці «Новий труд» тощо. Ольга Львівна співпрацювала з жіночим журналом «Нова хата», розміщуючи на його сторінках авторські моделі одягу і прикрас, а також вишивок; виступала з лекціями на теми виховання молоді та значення уроків ручних праць у школі, була членом «Союзу українок» тощо [14, с. 5]. Ольга склала календар історичних пам'ятних дат; займалася організацією бібліотек у селах і містечках; допомагала хворим. Під час Першої світової війни сестри Кульчицькі працювали сестрами милосердя у таборах для інтернованих і полонених [15, с. 4].

Ольга Кульчицька надавала неабиякого значення навчальному предмету «Ручні праці», стверджувала його виховний вплив на становлення характеру людини [14, с. 5]. У статті «Як виховувати дітей» Ольга Кульчицька пропонувала виховувати молодь у національному дусі, наголошуючи: «чим краще й старанніше виховують своїх дітей, тим кращий і добірніший буде цілий нарід» [15, с. 4].

Сестри Кульчицькі залишили своїх послідовників, серед яких — Я. Запаско, С. Чехович, І. Добрянська, А. Бродило, Є. Лукавська та інші. Нині з самотніми творами сестер Кульчицьких, їх помешканням, документами та альбомами можна ознайомитися у Художньо-меморіальному музеї Олени Кульчицької (м. Львів).

Важливе місце в розробці теорії та практики художньої освіти учнівської молоді в гімназіях Галичини належить О. Сорохтею. Художник-педагог Осип-Роман Сорохтей (1890–1941), випускник графічного курсу Краківської академії мистецтв, упродовж 1920–1926-го працював учителем рисунків і практичних занять у I–IV класах Української державної гімназії м. Станіслава, а також викладав каліграфію в I-у класі Приватної дівочої гім-

назії; був учасником ГДУМу. Протягом 1926–1928-го О. Сорохтей працював учителем рисунків у гімназії м. Снятина [17]. Паралельно з педагогічною та громадською діяльністю, О. Сорохтей створював графічні роботи, які друкувалися на сторінках станіславського сатирично-гумористичного журналу «Зиз» [23, с. 129–140].

Мистецька спадщина О. Сорохтея налічує понад тисячу творів, серед яких — малюнки олівцем, тушшю, крейдою, пастеллю. Невелику групу його робіт складає акварельний та олійний живопис. Тематика творів О. Сорохтея надзвичайно різнобічна. Він працював у багатьох жанрах: це портрет, пейзаж, побутовий жанр, життя міської бідноти, біблійна тематика. Художник часто звертався до сатиричної графіки. Також цей митець створив ряд жанрових композицій: «Дроворуби», «У кузні», «Орач», «Замітають вулиці» тощо. Ним створено серію малюнків, які ілюстрували героїчне минуле українського народу: «Збір дружини на рать», «Княжий город», «Козаки в поході», «Бандурист» та ін.; натюрморти з предметів побуту й знарядь праці. Згідно висновків мистецтвознавця М. Фіголя, О. Сорохтей «дійсність сприймав з погляду вічності. І це нова риса його творчості» [7]. У багатьох портретах, виконаних митцем, ми бачимо дружні шаржі дещо гротескної форми з глибоким філософським змістом. У 1935-у О. Сорохтей на замовлення владки Г. Хомишина виконав роботу «Зняття з хреста». Нині вона вважається найціннішою реліквією Кафедрального собору Святого Воскресіння м. Івано-Франківська [18, с. 10].

Упродовж 1928–1939-го О. Сорохтей працював учителем рисунку Української державної гімназії м. Станіслава. У цей період художник взяв участь у виставці стрільцьких пам'яток 1914–1935 рр. у Львові; шостій, сьомій та восьмій виставках АНУМу (Львів); у першій обласній виставці образотворчого мистецтва Станіславщини [7].

Про педагогічну спадщину галицького художника О. Сорохтея ми довідуємося зі спогадів його сучасників та інших цінних документів. Щоденники митця засвідчують, що «справжня людина мусить щодня прочитати гарний вірш, послухати прекрасну музику, оглянути добру картину». О. Сорохтей опікувався талановитими дітьми, був спостережливим і вимогливим педагогом, застосовував індивідуальний підхід до учнів, засобами мистецтва виховував свідомих громадян України. Його авторська методика проведення уроків з рисунку, малярства, практичних занять (трудового навчання) та декоративного мистецтва засновувалась на принципах науковості, доступності, емоційності. Досвідчений педагог навчав правила вимірювання пропорцій предметів, законам перспективного скорочення та світлотіньового зображення, шрифтуванню і декоративному малюванню. Також на своїх уроках О. Сорохтей знайомив вихованців з правилами виконання натурних постановок у техніці графіки.

Його методика проведення занять з малярства полягала у виконанні натурних постановок із предметів, різних за кольором, фактурою та формою. Наукову цінність має методика проведення О. Сорохтеєм уроків з трудового навчання (практичних занять), що за змістом відповідали вимогам сучасної дисципліни дизайну. На думку педагога, вивчення предмета слід розпочинати уроками з технології деревообробки в першому класі, згодом — починати майстрування хатинок для пташок, годівничок, ракеток для пінг-понгу тощо. Також О. Сорохтей навчав дітей технології випилювання та художнього випалювання фанери та обробці металу. Його учні виготовляли предмети з залізними пасками (триноги, підставки для праски тощо); створювали вироби з жерсті — форми для тіста тощо. Виготовлені учнями предмети відрізнялися корисністю та красою, що становить мету сучасного предмету — дизайну. Унікальність авторської методики О. Сорохтея полягала в її національному характері, що базувалась на загальноєвропейському рівні розуміння мистецтва, а також в тім, що була побудована на основних принципах педагогіки, тісному взаємозв'язку мистецтва зі шкільними предметами та потребами життя.

Галицький художник-педагог О. Сорохтей виховав не лише покоління образотворчо-освіченої та патріотично налаштованої молоді, але й залишив своїх послідовників. Так,

його учень М. Зорій став відомим галицьким митцем і художником-педагогом; М. Гапула зробив значний внесок в українське мистецтво Канади [11].

Спадщина О. Сорохтея довго замовчувалася або розглядалася поверхнево. Завдяки сподвижницькій діяльності та клопотанням його родичів — Л. Сорохтей (невістки художника), та А. Васильєва (зятя художника), збережені цінні архівні документи та самотутні твори, а згодом у Львові та Івано-Франківську організовані виставки творів видатного художника-педагога Галичини. Завдяки дослідженням науковців (О. Ріпко, М. Фіголя та інших) ім'я митця відоме галицькій та світовій громадськості. Так, художньо-освітня діяльність О. Сорохтея поцінована громадськістю м. Івано-Франківська: у Музеї мистецтв Прикарпаття зберігається постійно діюча експозиція творів митця, а одну з вулиць міста названо іменем О. Сорохтея. Зусиллями Л. Сорохтей створено Музей О. Сорохтея в одному з училищ міста; Івано-Франківській дитячій художній школі присвоєно його ім'я.

Видатний галицький митець Роман Юліанович Сельський (21. 05. 1903, Сокаль Львівської обл. — 03. 02. 1990, Львів) початкові знання, вміння і навички з рисунку здобув у гімназійного художника-педагога Л. Должицького. Упродовж 1918–1921-го він навчався малярству, графіці, пластичній анатомії, історії мистецтва у Вільній академії мистецтв м. Львова; відвідував Львівську малярську школу О. Новаківського [13, с. 7]. Протягом 1921–1922-го Р. Сельський навчався у вечірньому рисувальному класі та у відділенні декоративного малярства Львівської художньо-промислової школи [16, с. 110–121]. Упродовж 1922–1927-го талановитий юнак здобував освіту в Краківській академії мистецтв, в майстернях професорів Ю. Мегоффера та Ю. Панькевича. Згодом він відвідував заняття Ф. Леже в Паризькій модерній академії (з 1925-го), де навчалася Маргіт Райх (1903–1980), дружина художника. З 1926-го Р. Сельський, М. Райх та Р. Турин перебували в Ніцці, що на Корсиці. Після повернення з цієї подорожі Р. Сельський закінчив навчання у Краківській академії мистецтв (майстерня монументального живопису Ф. Коварського); згодом знову працював у Парижі.

Активна громадсько-просвітницька діяльність Р. Сельського сприяла його обранню головою мистецького об'єднання «Artes» (1929–1930). З 1932-го цей художник був членом АНУМу (1931–1939), Львівської спілки професійної художників (1932–1939) тощо [21]. На цей період припала художньо-педагогічна діяльність митця у Львівському училищі прикладного мистецтва, де він керував відділенням живопису.

Згодом Р. Сельський очолив кафедру живопису Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва (1947–1976), де викладав живопис, композицію, роботу з матеріалом (техніки монументального мистецтва); керував дипломними роботами на відділеннях декоративного живопису, художнього текстилю, кераміки, скла тощо. За багаторічну педагогічну та мистецьку діяльність художника нагородили орденом Трудового Червоного Прапора (1967).

Викладацька діяльність Р. Сельського була спрямована на розвиток організаційно-педагогічних засад галицької живописної школи. У процесі художнього навчання молоді Р. Сельський застосовував різні форми і методи роботи: проведення бесід, вечорів і диспутів з історії українського та зарубіжного мистецтва; організацію виставкової та музейної діяльності; розповіді про поетапне виконання зображення; використання і демонстрацію під час навчання ілюстрацій і картин; розвиток спостережливості, пам'яті, уяви; створення етюдів, замальовок і пленерного живопису; виконання творчих і практичних робіт, навчальних вправ і домашніх завдань тощо.

Методика викладання малярства Р. Сельського полягала у правильному зображенні предметів (оминаючи школу реалістичного живопису); в співвідношенні плям на картинній площині, які переконають глядача у «характері тієї чи іншої роботи». Пояснюючи це, вчитель націлював молодь спостерігати за довкіллям; застосовував принципи порів-

няльного аналізу; демонстрував зразки світової творчості; розтлумачував художні явища; закликав студентів бути грамотними художниками, здатними нести відповідальність за власноруч створений мистецький твір.

На заняттях з малярства Р. Сельський навчав технікам темперного живопису. Художник-педагог пропонував студентам зобразити натюрморт; фігуру одягненої та оголеної людини; портрет; погруддя. Студенти останнього навчального курсу працювали над постановками етнографічного характеру (фігури в національному одязі, вирішені декоративно; декоративно-площинно). Художник-педагог стверджував, що без народного мистецтва не існує мистецтва професійного.

Методика проведення занять Р. Сельського з плерного малярства полягала у виконанні студентами програмних завдань темперними, олійними та акварельними фарбами (заежно від курсу) в Карпатах. Р. Сельський стверджував, що майбутнім художникам потрібно вчитися гармонії та краси у природи; радив спостерігати за довкіллям; навчав стилізувати зображення, передавати «характер» краєвиду; націлював виконувати замальовки в блокнотах (графічну фіксацію, аплікативне вирішення композиції). Завершення плерної практики супроводжували оглядами студентських робіт.

Методика викладання композиції Р. Сельського полягала в опрацюванні тем «Мушля», «Сільвета» («Силует»); у використанні народних мотивів за принципом «від простого — до складного»; в розробці ескізів оформлення інтер'єрів дитячих садків.

Педагог володів прогресивним методом оцінювання студентських робіт. За працю на заняттях студентів мали лише позитивні оцінки («добре», «дуже добре»); а якщо робота «не дотягувала» до певного рівня, Р. Сельський спонукав доопрацювати її для отримання відмінного результату. Він проводив огляд студентських робіт після кожного сеансу на різних стадіях роботи учнів.

Художник Р. Сельський був педагогом-дослідником, який розвинув теорію та практику викладання нової дисципліни — спецживопису в інститутах ужиткового та декоративного мистецтва [22, с. 30–32]. Курс занять зі спецживопису мав виконувати завдання «виховання лаконічного бачення, [...] почуття декоративності, [...] спрощення засобів вислову в залежності від матеріалу» [22, с. 31].

На жаль, діяльність Р. Сельського за життя не була гідно оцінена сучасниками: він мав клеймо «формаліста» [21]. Офіційного визнання художник дочекався пізно і провів лише дві персональні виставки. Нині його картини зберігаються в музеях Івано-Франківська, Коломиї, Львова, Варшави, Вроцлава та інших міст, а також у численних вітчизняних та закордонних приватних колекціях. У 1983-у йому присвоєно звання Заслуженого художника УРСР, а в 1989-у — Народного художника УРСР [21]. На пошанування імені видатного митця та його дружини у Прикарпатському національному університеті імені В. Стефаника та у Львівській національній академії мистецтв відбуваються наукові конференції. Його іменем названа одна з вулиць м. Львова, а іменем його дружини, художниці Маргіт Сельської, — вулицю в м. Коломиї (нині Івано-Франківської обл.).

Видатний галицький художник-педагог Михайло Йосипович Зорій (1908–1995) загальну мистецьку освіту здобув у народній школі ім. Чацького та Українській державній гімназії з українською мовою викладання м. Станіслава (1920–1928), на уроках рисунків, практичних занять та каліграфії В. Коцького та О. Сорохтея [2, с. 39–41]. Навчаючись у восьмому гімназійному класі, М. Зорій відвідував заняття з рисунку у скульптора, професора Манюха в Ремісничій школі м. Станіслава.

Протягом 1930–1932-го талановитий галичанин навчався у приватній школі малярства професора А. Терлецького (Краків). Згодом, завдяки матеріальній підтримці громадськості м. Станіслава, а також професора Ягелонського університету, поета Б. Лепкого та художника Д. Горняткевича, М. Зорій навчався на відділі живопису та графіки професора В. Яроцького в Краківській академії мистецтв (1932–1934).

Художник М. Зорій експонував свої роботи на виставці студентів-українців, влаштованій у краківській «Просвіті» з нагоди 25-ї річниці літературної та громадської діяльності Б. Лепкого (1932). Він ґрунтовно вивчав історію українського народу, був учасником мистецького студентського гуртка «Зарево». Вагомю подією для творчості М. Зорія була участь у конкурсі на кращий проект надмогильного пам'ятника композитору Д. Січинському, похованому в м. Станіславі, який оголосила львівська «Просвіта» (1933). За умовами конкурсу М. Зорій виготовив оригінальний гіпсовий проект пам'ятника, який гідно поцінувала громадськість. На основі проекту та авторських креслень пам'ятник спорудили в м. Станіславі восени 1943-го [20, с. 7].

Після закінчення Краківської академії мистецтв (1934) М. Зорій працював художником-декоратором студентського драматичного гуртка «Сфінкс» (1935–1939), навчався на педагогічних і торговельних курсах у Львові (1937–1938), а також на рекламних курсах Індустріального інституту в м. Катовіце (1938). Художньо-педагогічна діяльність М. Зорія розпочалась викладанням рисунку в початковій та вечірній чоловічій фахово-доповнюючій школах м. Станіслава (1939–1941), а також у школі реклами і рисунків у Станіславській купецькій гімназії. Водночас із педагогічною діяльністю М. Зорій створював численні декорації театральних вистав; був учасником першої обласної виставки образотворчого мистецтва Станіславщини (травень 1941 р.); виконав цикл настінних розписів «Хресна дорога» в каплиці оо. Редемптористів (знищені в 1983-у) тощо.

Проте художньо-педагогічну та творчу діяльність М. Зорія було жорстоко припинено репресіями (1944–1952). Митець тривалий час перебував у в'язницях і таборах Нижньодніпровська, Києва та Далекого Сходу. Знесиленому важкою працею в таборах, лише у 1955-у М. Зорію надали дозвіл повернутися до Станіслава, де він до виходу на пенсію (1974) працював учителем малювання та креслення у середніх школах №№ 1, 14. Художньо-педагогічна діяльність М. Зорія характеризувалася новаторством, ґрунтовними методичними напрацюваннями у дисциплінах рисунку, композиції, кольорознавства, декоративного малювання.

Досвідчений педагог називав уроки малювання невід'ємною складовою частиною естетичного та морального виховання молодого покоління. М. Зорій тлумачив завдання художника-педагога в якості вміння «розкривати і пояснювати красу, створену людиною»; вважав бесіди з історії українського та зарубіжного мистецтва передумовою естетичного виховання учнів.

Цей педагог надавав неабиякого значення екскурсіям на природу, стверджуючи, що тільки такі уроки навчають молодь доброті, чуйності, залюбленості в довкілля та шанобливому ставленню до оточення. Цей досвідчений учитель вважав, що основою образотворчого мистецтва є малювання з природи. Під час пояснення теми уроку М. Зорій використовував принципи науковості, доступності, емоційності; застосовував власноруч виготовлені наочні таблиці та використовував педагогічний малюнок.

Художник-педагог тлумачив композицію в якості краси малюнку; привчав вихованців до поетапності виконання будь-якого зображення; перевіряв виконання малюнків шляхом усного опитування та послідовного схематичного зображення на дошці. Після пояснення нового матеріалу та його перевірки учні приступали до самостійної роботи. На заняттях з рисунку він навчав їх правилам перспективного зображення гіпсових геометричних тіл, груп будівельних матеріалів, архітектурних деталей, а також «гнучкості лінії» у побудові зображень, світлотіньовому вирішенню зображення предметів тощо.

Учитель М. Зорій зростив плеяду творчої молоді, серед яких — талановиті митці, художники-педагоги В. Баран, Р. Баран, Б. Гавата, М. Фіголь. Він також опублікував цінні спогади про своїх наставників — Г. Крука, Б. Лепкого, О. Сорохтея. Художник-педагог, М. Зорій уболівав за стан вивчення української мови та історії рідного народу; він був активним членом ради Івано-Франківського товариства української мови ім. Т. Шевченка та обласного науково-просвітницького товариства «Меморіал».

Багаторічну творчу працю, громадську діяльність, значні досягнення перед українським народом та світовою культурою М. Зорія гідно оцінено в незалежній Україні. У 1995-у митця висунули на здобуття премії ім. Д. Січинського; в Музеї мистецтв Прикарпаття (м. Івано-Франківськ) відбулася персональна виставка творів художника, з котрих 14 були закуплені музейними фондами. За значні досягнення у світовій культурі Кембріджським Міжнародним Біографічним Центром (Англія) М. Зорію присвоєно почесне звання «Людина року» (1991–1992). Твори М. Зорія зберігаються у приватних колекціях Австралії, Австрії, Англії, Німеччини, Польщі, Росії, США, України. З нагоди 95-ї річниці від дня його народження в серпні 2003-го Музей мистецтв Прикарпаття організував виставку творів митця (з фондів музею та з колекції родини художника). У серпні 2008-го Клубом української інтелігенції ім. Б. Лепкого й обласною організацією «Просвіта» ім. Т. Шевченка організовано вечір пам'яті М. Зорія та виставку творів художника з приватних колекцій П. Арсенича, В. Барана, С. Зорій, У. Скальської (з нагоди 100-річчя від дня народження).

Видатний галицький художник-педагог Денис-Лев Іванцев (1910–2003) вищу художню освіту здобув на факультеті живопису Краківської академії мистецтв (1930–1935). У 1936-у він поступив у Варшавський державний інститут практичних занять, який закінчив у 1937-у за спеціальністю «вчитель рисунків і ручних робіт у середніх та спеціальних школах, учительських семінаріях».

Навчаючись у Кракові, Д. Іванцев підтримував творчі зв'язки з АНУМом; разом із художниками краківського гуртка «Зарево» взяв участь у двох його виставках. Творчу діяльність Д. Іванцева можна умовно поділити на два періоди: краківський і прикарпатський. Упродовж 1934–1938-го Д. Іванцев створив цикл мальовничих краєвидів с. Делеви, берегів Дністра: «Печера», «Золота осінь», «Краєвид», «Останній сніг», «Церква у Делеві» тощо; графічні роботи «Рибалка» (1934 р.; мідорит), «Коні» (1935 р.; ксилографія).

Після закінчення Варшавського інституту практичних занять (1937) Д. Іванцева направили працювати вчителем рисунків гімназії м. Ярослава (неподалік від Перемишля). Проте молодий митець переїхав до Львова, де займався живописом і захоплювався теорією мистецтва, зокрема, статизмом, та обґрунтовував автономність образотворчого мистецтва. Свої роздуми щодо цього мистецького напрямку він виклав у статті «Статизм. (За автономність образотворчого мистецтва)», де розкрив своє бачення сутності образотворчого мистецтва: гармонійну єдність реального та абстрактного, та визначив підґрунтя абстрактного мистецтва. Молодий художник стверджував, що «мистецтво як завершення культури має координувати всі галузі знання, всі наші досягнення в своєрідній абстрактній формі», а «...в картині абстрактного характеру можна замкнути цілі епохи, усі життєво творчі процеси, цілий необмежений космос» [10, с. 4]. Він називав мистецтво рушійною силою у процесі формування людини, її почуттів; вважав красу, гармонію, питому єдність твору основою будь-якого мистецтва.

З 1939 р. Д. Іванцев працював на посаді вчителя в рідному селі, звідки його звільнили як сина «служителя релігійного культу». Згодом він влаштувався на посаду методиста у Будинку народної творчості (м. Станіслав), де разом з Я. Лукавецьким організував першу обласну виставку творів образотворчого та народного мистецтва Станіславщини, а згодом брав участь у виставках «Спілки праці українських образотворчих мистців» (м. Львів).

Найповніше художньо-педагогічна діяльність Д. Іванцева розкрилася на посаді вчителя початкової, п'ятирічної, семирічної, а потім восьмирічної сільської школи с. Делеви. Митець вважав, що найголовніше завдання художника-педагога полягає в тому, щоб навчити дітей відчувати та розуміти прекрасне, бачити його в житті та насолоджуватись ним. Тому, на його думку, школа повинна була дати учням ґрунтовні знання з мистецтва, естетики та літератури. У зв'язку з цим, за словами художника, зростає роль образотвор-

чого мистецтва як унікального предмету, де навчають не лише розуміти та відчувати прекрасне, але й відтворювати побачене як на папері, так і у виробках декоративно-ужиткового мистецтва.

На думку Д. Іванцева, вивчення образотворчого мистецтва слід розпочинати з правил перспективного скорочення, застосовуючи принципи науковості, системності, емоційності та наочності, а також при цьому застосовувати міжпредметні зв'язки. Під час пояснення нової теми уроку художник-педагог користувався принципом «від простого — до складного»: він пропонував учням намалювати один предмет простої форми, а згодом виконати зображення складнішого предмета; навчав їх «думати через лінію» (аналізувати форму предмета) та використовувати принцип «від загального до конкретного», а також тлумачив поняття пропорції у зображенні та пропонував зобразити групу предметів різної побудови.

Педагог Д. Іванцев надавав неабиякого значення урокам композиції: розтлумачував елементарні поняття побудови орнаментів (стилізовані зображення квітів, листочків і т. д.) у квадраті та колі та стрічкового орнаменту, створеного з різних елементів у прямокутнику; навчав їх мистецтву оформлення; знайомив з правилами шрифтування та пропонував учням розробити ескізи заголовків стінгазет, книг, плакатів, книжкових заставок тощо.

Цікавими доробками художника-педагога були уроки, присвячені зображенню краєвидів. Перед учнями ставилися різні завдання: намалювати навколишню природу у різні пори року; зобразити вулицю, місто, село, ріку тощо. Вчитель проводив екскурсії на природу задля плеренного зображення краєвидів. Цей педагог привчав учнів до виконання замальовок дерев в альбомах; застосовував принцип колективного обговорення та оцінювання; організовував виставки дитячих малюнків («Кращий малюнок учнів шостого класу»). В якості основи навчання та спілкування дітей учитель обрав педагогіку співробітництва; він був толерантною, скромною і доброзичливою людиною. Результати художньо-педагогічного досвіду Д. Іванцев виклав у статті «Як я навчаю дітей малювати».

Митець Д. Іванцев, навчаючи дітей, постійно вдосконалював власний фаховий рівень. Він створив сотні високохудожніх творів: «Зимовий похід Галицької армії», «Хрещення України», «Гротеско», «Прамати», «Ми», «Чорне і біле», «Володар синіх Карпат», «Мойсей», «Голгофа», «Каменярі», серію наддністрянських краєвидів «Осінь в ярі Дністра», «Літо над Дністром», «Стихія» тощо.

Творчу спадщину Д. Іванцева цінують в Україні та світі. Його роботи зберігаються у Львівському національному музеї, Музеї мистецтв Прикарпаття (м. Івано-Франківськ), у Польщі та в численних приватних колекціях. Мистецтвознавці високо оцінюють твори видатного художника, вважаючи, що в них присутня абстрактно-філософська інтерпретація. Художника заслужено оцінила українська діаспора, включивши його ім'я до Енциклопедії Українознавства, що була видана в Парижі — Нью-Йорку у 1957-у. За значні досягнення у світовій культурі видатного галицького художника-педагога Д. Іванцева Кембріджський Міжнародний Біографічний Центр (Англія) нагородив титулом «Людина року» (1991–1992).

Підсумовуючи художньо-освітню та просвітницьку діяльність видатних митців О. Новаківського, сестер Кульчицьких, О. Сорохтея, Р. Сельського, М. Зорія, Д. Іванцева, можна стверджувати, що залишені ними художньо-педагогічні напрацювання мали важливе значення для розвитку та становлення професійної художньої освіти Галичини, для фахової підготовки митців і художників-педагогів. Вони розробили унікальні на той час авторські мистецькі школи, які відрізнялися новітніми методиками викладання художніх дисциплін. Це сприяло ґрунтовній фаховій підготовці майбутніх художників і художників-педагогів, а також вихованню покоління свідомих галичан — поціновувачів національної історії та культури, як і, врешті, духовному піднесенню суспільства. Все це мусить увійти до складу засад сучасних програм з художньої освіти в Україні.

Література

1. *Антонич Б.-І.* Національне мистецтво // Карби. — Львів, 1933.
2. *Волынська О.* З історії викладання образотворчого мистецтва в Українській державній гімназії міста Станиславова до 1939 року // Джерела. — Науково-методичний вісник. — Івано-Франківськ, 1999. — № 1–2.
3. *Волошин Л.* Олекса Новаківський: творчий силует митця у феноменології українського духа // Образотворче мистецтво. — 2001. — № 2.
4. *Волошин Л.* Художник глибоких почуттів // Молода Галичина. — 1997. — № 35 (7362).
5. *Волошин Л.* Школа Олекси Новаківського // Образотворче мистецтво. — 2000. — № 3–4.
6. *Глембоцька Г.* Історія закладу на тлі розвитку художньої освіти у Львові (сер. XIX ст. — 1938 р.) // Галицька брама. — Львів, 1996. — № 20.
7. Графічні портрети Осипа Сорохтея: каталог виставки / Ред. М. П. Фіголь. — Івано-Франківськ, 1990.
8. *Добрянська І.* Я живу життям мого народу... // Жовтень. — 1987. — № 9.
9. *Запаско Я.* Спомин про Олену Кульчицьку — видатного художника книги і педагога // Вісник Львівської академії мистецтв. — Львів, 1999. — Вип. 10.
10. *Іванцев Д.* Статизм (за автономність образотворчого мистецтва) // Новий час. — 1994. — № 26 (180).
11. *Кейван І.* Українські мистці поза Батьківщиною. — Едмонтон-Монреаль, 1996.
12. *Краковецька З. Р.* Маловідомі сторінки життя і творчості Олени Кульчицької // Реклама і дизайн XXI сторіччя: освіта, культура, економіка: зб. наук. праць / за ред. кол. Є. А. Антоновича. — К., 2001. — Вип. 2.
13. *Кривач Д.* Вільна Академія мистецтва у Львові // Галицька брама. — Львів, 1997. — № 7.
14. *Кульчицька О.* Витримки із записника // Просвіта. — 1993. — Вип. 27 (121).
15. *Кульчицька О.* Як виховувати дітей // Просвіта. — 1993. — Вип. 27 (121).
16. *Максисько Т. С.* До історії Львівської школи художніх промислів та декоративно-ужиткового мистецтва // Українське мистецтвознавство. Республіканський міжвідомчий збірник. — К., 1971. — Вип. 5.
17. *М. Г. Осип-Роман Сорохтей* // Українське слово. — 1941. — 30 листопада.
18. *Мельник В.* Такий гордий, такий трагічний талант // Західний кур'єр. — 2000. — № 8.
19. *Нога О., Яців Р.* Мистецькі товариства, об'єднання, угруповання, спілки Львова 1860–1998. — Львів, 1998.
20. *Полек В.* Прекрасна людина і талановитий митець // Вперед. — 1995. — № 51–52.
21. *Ріпко О. О.* Мистецтво Львова першої половини XX століття : [каталог виставки]. — Львів, 1996.
22. *Сельський Р. Ю.* Про необхідність викладання спецживопису в інститутах прикладного та декоративного мистецтва // VI наукова конференція... кафедр інституту за 1964 р. — Львів, 1965.
23. *Сорохтей Х.-М.* Що відкрилося у серці // Дзвін. — 1996. — № 5–6.
24. *Яців М. І.* Спогади про Олену Львівну Кульчицьку // Допоміжний фонд архіву ХММ О. Кульчицької у Львові.
25. *Яців Р. М.* Львівська графіка 1945–1990. Традиції та новаторство. — К., 1992.